

Članak Donalda Hejza, prvog zamjenika visokog predstavnika

Prijelaz u načinu razmišljanja

Prelaz u uspješnu tržišnu ekonomiju uključuje više od izmjene propisa i zakona i zahtijeva promjenu u načinu razmišljanja. A ogorčena reakcija iz nekih krugova na izvještaje specijalnog revizora o javnim komunalnim preduzećima je pokazala da izvjesni ljudi još nisu izvršili ovu tranziciju u svom načinu razmišljanja.

Slobodno tržište funkcioniše po vrlo jednostavnom principu – uspješna preduzeća obezbjeđuju svojim klijentima robu visokog kvaliteta po cijenama koje klijenti žele da plate.

Da bi to postigli, ova preduzeća primjenjuju moderne tehnike upravljanja. Također, ona održavaju strogu unutrašnju kontrolu da bi bili sigurni da njihovi rukovodioci efikasno posluju i ne zloupotrebljavaju sredstva preduzeća, da izrađuju i primjenjuju detaljne poslovne planove koji dozvoljavaju preduzeću da planira i koristi nove tržišne mogućnosti i da plaćaju svoje radnike na vrijeme.

Revizije provedene u elektroprivredama, vodoprivredama, zavodima za zapošljavanje i telekom preduzećima su pokazale da moderna kultura upravljanja, a to je ona koja može biti konkurentna u globalnoj ekonomiji još nije zaživjela u bh. javnim preduzećima. Zato ova preduzeća ne obezbjeđuju klijentima proizvode visokog kvaliteta po konkurentnim cijenama. Ona su još uvijek dio zastarjele kulture upravljanja gdje se tenderi provode na način koji ide u prilog uskom krugu privilegovanih umjesto klijentima, gdje viši rukovodioci posluju bez adekvatne kontrole, knjigovodstvo je nerazumljivo,

a administracija glomazna i neefikasna.

Postoji jasni pokazatelji da su stranke iscrpile sredstva da bi finansirale vladine aktivnosti koje nemaju nikakvog značaja za njihove ključne poslove. Na primjer, zarada telekoma je bila iskorištena da bi se platile penzije, bez odgovarajućeg odobrenja. Ovaj način na koji organi vlasti vode računovodstvo je nepodudaran sa modernom tržišnom ekonomijom. Plaćanje penzija je posao organa vlasti, a ne telekom preduzeća. U skladu sa tim, građani plaćaju dva puta za svoje penzije, jednom u penzioni fond, a drugi put kroz povećane cijene za svoje telefonske pozive. Iz tog razloga su telefonski pozivi skuplji, a to dodatno tereti ekonomiju. Osim toga, prosječne plate u ovim javnim komunalnim preduzećima su u raskoraku sa platama općenito i cijenama. Na primjer prosječna plata u BH Telekomu je više od dva puta veća od prosječne plate u Federaciji BiH (pa onda nije ni čudo da su cijene u međunarodnom prometu tako visoke).

Nalazi specijalnog revizora ukazuju, i to dokumentovanim detaljima, na praksu rukovođenja u kojoj se upravni odbori rijetko sastaju, revizori ne provode reviziju, a zajmovi se uzimaju i nikad se na otplaćuju.

Prema njemačkom filozofu Arthuru Schopenhaueru "svaka istina prolazi kroz tri faze". "Prvo se ismijava. Drugo, žestoko joj se opiru, i treće, prihvaća se kao očigledna".

Mi smo prošli fazu ismijavanja što se tiče reformiranja javnih preduzeća u BiH, i sada brzo prolazimo kroz fazu žestokog otpora (bilo je glasnih pritužbi na rad specijalnog revizora, ali niko nije demantirao njegove nalaze). Brzo ćemo ući u fazu očiglednog – građani ove zemlje žele da se njihova javna preduzeća vode na ispravan način; zaista niko ne vjeruje da je status quo u interesu građana BiH.

Preduzeća u BiH treba da podliježu modernih i efikasnim kodeksima korporativnog upravljanja. Međutim, ozbiljno pitanje

koje bi trebalo biti prioritet u trenutnoj javnoj debati jeste kako ćemo do toga doći.

Premijeri su se opredjelili na provođenje sveobuhvatne kampanje u borbi protiv korupcije i neefikasnosti u radu javnih preduzeća. Ove mjere su ciljane i efektne. Oni su javno istakli svoju opredjeljenost za usvajanje novog Zakona o javnim preduzećima, kojim će se utvrditi detaljan etički kodeks za sve uposlenike u javnim preduzećima, od predsjednika upravnog odbora do posljednjeg radnika. Na primjer, ubuduće ni jednom članu upravnog odbora niti radniku preduzeća neće biti dozvoljeno da zaključuje ugovore sa drugim preduzećima koja su pod njihovom kontrolom ili pod kontrolom nekog od članova njihovih porodica.

Ne bih rekao da će se iko, barem u široj javnosti, protiviti ovakvim prijedlozima. Oni su u interesu građana i u interesu klijenata ovih preduzeća.

Prema predloženim zakonima biće također potrebno uspostaviti nezavisne unutrašnje kontrole i striktne procese odobrenja nabavki, raspodjele dobiti i pridržavanja poslovnih planova. Preduzeća će morati izrađivati finansijske izvještaje prema međunarodnim knjigovodstvenim standardima, što znači da će se znati gdje je utrošena svaka konvertibilna marka. Novim pravilima će se također jasno urediti da članovi odbora moraju *shvatati* svoje zakonske obaveze. Kada se od rukovodilaca u budućnosti bude tražila odgovornost, oni neće moći da se pravdaju da nisu dovoljno bili upoznati sa situacijom. A za kršenje pravila plaćat će kaznu ili će protiv njih u ozbiljnim slučajevima biti određena kazna zatvora.

Očekivao bih od novinara, komentatora, političara, ekonomista, te svakako i od rukovodilaca u javnim preduzećima, da sa entuzijazmom podrže ove razumne prijedloge. Na koncu, njima će se građanima ove zemlje uštedjeti velike količine novca.

Moderni standardi u upravljanja javnim preduzećima su jedini

način na koji BiH može proći tranziciju do uspješne tržišne ekonomije. Ovoj zemlji su potrebna konkurentna i razvojna preduzeća jer su joj potrebne desetine hiljada novih radnih mjesta, a jedini način za otvaranje tih radnih mjesta je ako se omogući časnim, kreativnim i konkurentnim rukovodiocima da upravljaju efikasnim i konkurentnim preduzećima. Oni to mogu jedino u kulturi u kojoj se nagrađuje talent a ne veze.

Kultura "jaranstva" u javnim preduzećima je stvar prošlosti. Stari stil tretiranja javnih preduzeća kao političkog posjeda više neće postojati. Oni koji to nisu shvatili još nisu u načinu razmišljanja izvršili tranziciju na slobodno tržište.